

TAISTELUALUSTEN HANKINTASUUNNITELMAT KYLMÄN SODAN ENSIMMÄISINÄ VUOSINA

JUUSO SÄÄMÄNEN

KIRJOITTAJA ON KAPTEENILUUTNANTTI JA SM JA VALMISTEELEE VÄITÖSKIRJAA HELSINGIN YLIOPISTOSSA

Abstract:

In the late 1940s and early 1950s Finland planned to build a navy capable of anti-landing operations and protection of maritime traffic. In the battles of the Continuation War several vessels had been destroyed. Also, the Moscow Peace Treaty of 1944 denied the use of submarines and motor torpedo boats. The armored vessel Väinämöinen had been sold to the Soviet Union in 1947. Thus, at the end of the 1940s, the Navy had no vessels capable of combat operations.

The image of war of the period and the threat of attack by western countries motivated the procurement of combat vessels. However, the political reasons varied. During the first years after the war, mine clearing was used as the reason to acquire new vessels. In the 1950s, the Treaty of Friendship, Co-operation and Mutual assistance as well as the national employment situation were the most widely used arguments.

The ship building plans from the late 1940s are, from today's point of view, quite ambitious. After the war there were even hopes that a navy larger than that stipulated in the Paris Peace Treaty (10 000 tons) could be built. At the same time there were plans to relaunch the submarines that were denied in the Peace Treaty. The intention was to defend the country with all means possible.

The ship building plans made in the first years of the Cold War did not remain drafts; some, for example the Minelayer Keihässalmi and the R-Class mineclearing vessels, were realized in the 1950s and 1960s.

Johdanto

Yleisesti vallitsevan käsityksen mukaan puolustusvoimissa elettiin 1940-luvun lopulla pysähtyneisyyden ja epävarmuuden aikakautta. Osaltaan käsitys pitää paikkaansa, sillä liittoutuneiden valvontakomission suorittama tarkkailu esti muun muassa liikekannallepanon suunnittelun ja operatiivisten suunnitelmien laadinnan. Muutoinkin puolustusvoimat pitivät julkisuudessa 1940- ja 1950-lukujen taitteessa matalaa profiilia ja asevelvollisten koulutusta supistettiin tilapäisesti. Edellä mainitut esimerkit eivät olleet koko totuus, sillä ”uusien asevoimien” suunnittelutyö käynnistettiin melko nopeasti Lapin sodan päättymisen jälkeen. Puolustusvoimien sisällä ryhdyttiin muun muassa laatimaan uusia kokoonpanoesityksiä ja keräämään sotakokemuksia ohjesääntötyön perustaksi.

Tässä artikkelissa selvitetään, millaisia suunnitelmia merivoimiin kuuluneen laivaston kokoonpanon sekä aluskaluston uudistamiseksi tehtiin kylmän sodan ensimmäisinä vuosina. Artikkelissa pyritään selvittämään myös niitä taustatekijöitä, jotka vaikuttivat ”uuden” laivaston rakennussuunnitelmiin. Artikkelin tarkasteluajanjakso ulottuu jatkosodan päättymisestä vuoden 1952 organisaatiouudistukseen. Puolustusvoimien kokoonpanoa muutettiin tuolloin ensimmäistä kertaa sitten maailmansodan päättymisen ja kädenvääntö erilaisten organisaatiomallien välillä päättyi.

Lähdeaineistosta

Tämän artikkelin lähdeaineisto koostuu pääosin Kansallisarkiston Sörnäisten toimipisteen (entinen Sota-arkisto) arkistoaineistoista, joista mainittakoon Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisen osaston sekä merivoimien esikunnan ja laivaston esikunnan arkistoaineistot. Muina lähdeaineistoina on käytetty Urho Kekkosen arkiston materiaalia, Meriupseeriyhdistyksen Suomi Merellä –julkaisuja sekä Sotakorkeakoulussa laadittuja diplomitoita. Laivaston 1940-luvun loppupuolen kokoonpano- ja hankintasuunnitelmista ei ole aiemmin tehty tutkimustöitä. Sen sijaan sekä laivaston että merivoimien komentajana 1940- ja 1950-luvuilla toiminut Oiva Koivisto käsitteli pintapuolisesti vuoden 1949 laivasto-ohjelman sekä vuoden 1950 meripuolustusohjelman julkiseksi luokiteltuja osia teossarjassa Suomen Laivasto 1918–1968. 1940-luvun loppupuolen uhkakuvasta on niin ikään kirjoitettu melko vähän. Vesa Tynkkynen on väitöskirjassaan ”Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa” sivunnut aihetta, mutta muutoin 1940-luvun sotilaallinen uhkakuva ei ole saanut huomiota historiantutkijoiden keskuudessa.

Historiantutkijan kannalta jatkosodan päättymisen ja vuoden 1952 organisaatiouudistuksen välinen ajanjakso on puolustusvoimien historiassa erittäin haastava. Erityisesti 1940-luvun loppupuolen arkistoaineistossa on ”aukkoja”, jotka voivat johtua useista tekijöistä. Sodan ajan puolustusvoimien siirtyminen rauhan ajan kokoonpanoon syksyllä 1944 oli nopeasti toteutettu organisaatiomuutos, jonka aikana valtaosa reserviläisistä kotiutettiin. Kahden ja puolen kuukauden aikana tapahtuneen muutoksen aikana vallitsi jatkuva kiire, joten asiakirjoja on saatettu arkistoida tahattomasti väärin ja osa aineistosta on saattanut yksikertaisesti hävitä rauhan ajan esikuntapaikkoihin siirtymisen yhteydessä. Vuosina 1944–1947 maassa toimineella liittoutuneiden valvontakomissiolla on varmasti ollut oma vaikutuksensa luottamuksellisten asiakirjojen taltiointiin. Läheskään kaikista maanpuolustuksen suunnitteluun liittyvistä asioista ei 1940-luvun lopulla laadittu kirjallisia dokumentteja, koska tietojen ei haluttu joutuvan neuvostoliittolaisten haltuun. Valvontakomission maasta poistumisen jälkeen sotilaallisten uhkarvioiden ja liikekannallepanovalmisteluiden kirjaaminen oli yhä harkittava tarkkaan, etenkin, jos niissä oli viitteitä Neuvostoliiton asevoimien toiminnan arvioinnista.

Arkistoista ja aikalaislähteistä saatujen tietojen täydentäminen haastatteluin on nykyään mahdotonta, eikä 1940- ja 1950-luvuilla puolustusvoimien ja merivoimien johdossa toimineiden upseereiden muistelmista tai muista julkaisuista ole juuri apua historian palapeliä rakennettaessa. Kylmän sodan alkuvuosina palvelleet upseerit eivät käsitelleet sodan jälkeisiä epävarmuuden vuosia julkisuudessa ja Pariisin rauhansopimuksen kanssa ristiriidassa olleista suunnitelmista vaiettiin kylmän sodan aikana visusti. Tämä on sinänsä ymmärrettävää, kun otetaan huomioon Suomessa 1970-luvulla vallinnut maanpuolustukselle kielteinen ilmapiiri. Edellä mainittujen syiden vuoksi on valitettavasti todettava, että osa puolustusvoimien ensimmäisten sodanjälkeisten vuosien historiaa on kadonnut aikalaisten mukana.

Suomi sodanjälkeisessä Euroopassa

Suomen sotilaspoliittinen asema muuttui radikaalisti syksyllä 1944 välirauhan solmimisen jälkeen. Suomi oli jäänyt Neuvostoliiton vaikutuspiiriin alueelle ja Neuvostoliiton johtama liittoutuneiden valvontakomissio pyrki vaikuttamaan suoraan maan poliittiseen päätöksentekoon.

Poliittisen painostuksen ohella Neuvostoliitto pyrki sitomaan Suomea lähemmäksi kommunistisia maita myös taloudellisin keinoin.

Isossa-Britanniassa Skandinavian niemimaa katsottiin osaksi maan ulointa puolustusvyöhykettä ja siksi Ruotsin ja Norjan joutuminen Neuvostoliiton vaikutuspiiriin haluttiin estää. Suomen osalta britit olivat käytännössä katsoen menettäneet toivonsa, sillä vuonna 1944 he katsoivat Suomen kuuluvan Neuvostoliiton vaikutuspiiriin ja maan arveltiin liukuvan hiljalleen Neuvostoliiton satelliitiksi.¹ Suomen jo ennestään tukalaa asemaa ei helpottanut se, että Neuvostoliitto muodosti Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen hyväksynnän jälkeen etupiirin maailmansodan aikana miehittämistään Itä-Euroopan valtioista. Menettelyn seurauksena Neuvostoliitosta tuli Itä-Euroopan suvereeni vallankäyttäjä. Neuvostoliiton valta-aseman laajeneminen oli alkuun paneva voima Ruotsin ja länsivaltojen välisten salaisten yhteistyösuhteiden solmimiselle 1940-luvun lopulla. Ruotsin turvallisuuden kannalta merkittäväksi haasteeksi muodostui epäilemättä Suomen epäselvä asema.²

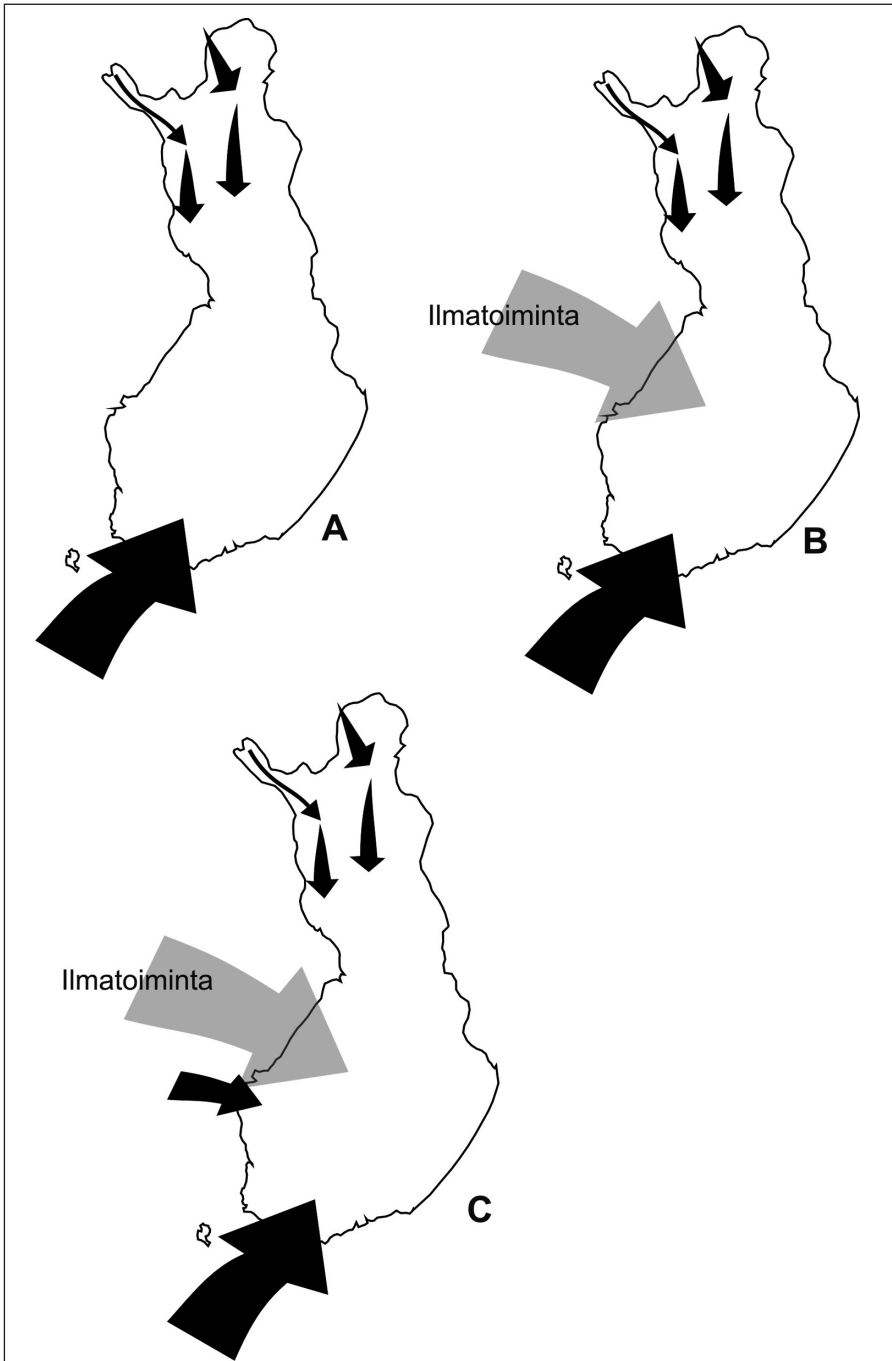
Sotilaallinen uhka jatkosodan jälkeen

Jatkosodan päättymisen jälkeinen muuttunut sotilaspoliittinen tilanne tiedostettiin myös maan poliittisen ja sotilaallisen johdon keskuudessa. Talven 1944–45 aikana päädyttiin ratkaisuun, jossa Suomen tulisi oma-aloitteisesti pyrkiä Neuvostoliiton kanssa sopimukseen sotilaallisesta yhteistoiminnasta. Yhteistoimintapyrkimyksissä edettiin niin pitkälle, että presidentti Mannerheim laati tammikuussa 1945 alustavan sopimusluonnoksen Suomen ja Neuvostoliiton välisestä sotilaallisesta yhteistoiminnasta.³ Tavoitteena oli ehkäistä pahimman vaihtoehdon, Suomen miehityksen toteutuminen.

Vaikka neuvotteluita sotilaallisesta yhteistoiminnasta ei lopulta aloitettu, heijastuivat valtiojohdon keskusteluissa esitetyt ajatukset Pääesikunnan suunnitteluun. Operatiivisella osastolla laadittiin heinäkuussa 1945 muistio ”Sotilaallisesta asemastamme ja armeijamme tehtävistä nykyoloissa”. Se on tiettävästi ensimmäinen Lapin sodan päättymisen jälkeen laadittu sotilaallinen uhka-arvio. Muistiossa käsiteltiin Suomen sotilaspoliittista asemaa sekä maahan suuntautuvaa sotilaallista hyökkäystä. On hyvin todennäköistä, että muistion perustana käytettiin Mannerheimin ja Paasikiven sekä puolustusvoimien johdon ajatustenvaihdon tuloksia. Uhka-arvion lähtökohtana oli, ettei Neuvostoliitto, eikä myöskään Ruotsi tai Saksa aiheuttaisi Suomelle minkäänlaista sotilaallista uhkaa. Sen sijaan sodan syytyminen Euroopassa nähtiin kaikesta huolimatta mahdolliseksi, mikäli liittoutuneiden väliset ristiriidat kärjistyisivät avoimeksi konfliktiksi. Tällöin Suomen arveltiin joutuvan mitä todennäköisimmin sotaan ja taistelemaan Neuvostoliiton rinnalla joko itsenäisesti tai puolustusliitossa sen kanssa. Edellytyksenä itsenäiselle puolustukselle pidettiin liikekannallepano- ja operatiivisia valmisteluja, jotka esitettiin aloitettavaksi pikaisesti.⁴

Suomi Neuvostoliiton suuntautuvan hyökkäyksen sillanpäänä

Operatiivisen osaston arvioissa Suomen katsottiin toimivan houkuttelevana sillanpäänä länsivaltojen Neuvostoliittoon suuntautuvalla hyökkäyksellä, maantieteellisen sijaintinsa ja sotilaallisen asemansa vuoksi. Siksi Suomen tuli varautua puolustamaan aluettaan Neuvostoliiton

KUVA 1. Kuvateksti: Pääesikunnan operatiivisen osaston arvio lännen hyökkäyssuunnista
Piirto: Marjo Grönroos

lähtökohdat huomioon ottaen. Operatiivinen osasto arveli, ettei Neuvostoliitto olisi välttämättä halukas ryhtymään sotilaalliseen yhteistyöhön Suomen kanssa, vaan se voisi siirtää joukkojaan Suomeen varmistaakseen alueensa turvallisuuden.⁵

Lännen hyökkäyskiilojen arvioitiin suuntautuvan Suomen alueelle sekä pohjoisesta että etelästä ja perusvaihtoehtoja oli kolme: tapaus A:ssa Ruotsin ollessa puolueeton, länsi suorittaisi maihinnousuja eteläisellä ja lounaisella rannikolla sekä maahyökkäyksen Norjasta Pohjois-Lappiin. Tapaus B:ssä Ruotsi sallisi länsivaltojen ilmatoiminnan oman ilmatilansa kautta ja tapaus C:ssä Ruotsi olisi liittynyt hyökkääviin länsivaltoihin. Kahdessa jälkimmäisessä vaihtoehdossa lännen hyökkäyssuunnat olisivat olleet samat.⁶

On todennäköistä, että kesällä 1945 laadittua uhka-arviota ylläpidettiin koko 1940-luvun loppupuolen ajan. Esimerkiksi Valtioneuvoston nimittämä puolustusrevisio päättyi vuonna 1949 julkaistussa loppumietinnössään hyvin samankaltaiseen näkemykseen Suomen sotilaallisesta uhkasta. Länsivaltojen kannalta Suomen alueella arveltiin olevan huomattava merkitys sotatoimissa Neuvostoliittoa vastaan, vaikka Suomi operaatioalueena muodostuisikin lännelle sivusuunnaksi.⁷ Myös vuonna 1952 laaditussa ensimmäisessä sodanjälkeisessä ulkoisen hyökkääjän varalle laaditussa operatiivisessa suunnitelmassa käytettiin niin ikään samankaltaista arviota lännen hyökkäysmahdollisuuksista.⁸

Skandinavian maiden länsiyhteyksiä selvitetään

Ruotsin asema sekä sen suhteet länteen muodostuivat 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa tärkeäksi kysymykseksi Suomen sotilaspoliittisen aseman uudelleen määrittelyssä. Mitä luultavimmin juuri heinäkuun uhka-arviioon perustuen operatiivinen osasto pyrki selvittämään Suomen lähialueiden sotilaallista tilannetta. Se pyysi marraskuussa 1945 pääesikunnan ulkomaosastoa hankkimaan tietoja Ruotsin ja Norjan asevoimista sekä maihin mahdollisesti ryhmitetyistä britti- ja amerikkalaisjoukoista. Erityisen kiinnostuneita oltiin amerikkalaisten ja brittien mahdollisista sotilaallisista toimenpiteistä Ruotsissa sekä länsiliittoutuneiden tiedustelukohteista Pohjois-Ruotsissa sekä Suomen Lapissa. Samankaltainen kysely tehtiin vielä ainakin lokakuussa 1948, jolloin operatiivinen osasto pyysi tietoja Ruotsin maihinnousu- ja saaristo- taistelujoukkojen määrästä, kokoonpanosta ja niiden käytössä olevasta kalustosta, Ruotsin laivastotukikohdista sekä Pohjanlahden satamien infrastruktuurista.⁹

Suomen sotilasjohto sai 1940-luvun lopulla tietoja Ruotsin ja länsivaltojen välisestä sotilaallisesta yhteistoiminnasta. Suomen Tukholman sotilasasiamies oli raportoinut koko 1940-luvun lopun Ruotsin mahdollisista länsiyhteyksistä, mutta vuonna 1952 Ruotsin ja NATO:n sotilaallisen yhteistoiminnan arveltiin saatujen tietojen perustella olevan todennäköistä, huolimatta Ruotsin hallituksen puolueettomuusasenteesta. Osoituksena yhteistyöstä pidettiin syyskuussa 1952 Itämerellä järjestettyjä sotaharjoituksia. NATO:n harjoittellessa Tanskan salmien ja Etelä-Itämeren alueella meri- ja ilmasotaa, järjesti Ruotsi samanaikaisesti itäisellä rannikko-alueellaan Gävlen ja Gotlannin välillä oman harjoituksensa. Suomen Tukholman sotilasasiamiehen mukaan harjoitusten yhdenaikaisuus ja sijainti olivat enemmänkin merkki yhteistyöstä kuin puhtaasta sattumasta.¹⁰

Sotilaallisen yhteistyön lisäksi Suomessa oltiin kiinnostuneita Ruotsin laivanrakennusohjelmista. Ulkomaosasto laati 1950-luvun alkupuolella useita seikkaperäisiä raportteja Ruotsin aluskaluston kokonaisvahvuuden kehittämisestä ja yksittäisten sota-alusten konstruktioratkai-

suista.¹¹ Ruotsin tekemiä ratkaisuja haluttiin hyödyntää merivoimien organisaatio- ja laivanrakennussuunnitelmien laatimisessa.¹²

Neuvostoliiton uhkaa pohditaan

Vaikka suhtautuminen Neuvostoliittoon oli jatkosodan päättymisestä lähtien ollut puolustusvoimien piirissä epäluuloista, oli neuvostoarmeijan hyökkäyksen varalle laadittavien suunnitelmien teko jouduttu poliittisten syiden vuoksi keskeyttämään syksyllä 1944. Neuvostoliiton Suomeen suuntaamia sotilaallisia aikeita pohdittiin todennäköisesti Suomen sotilaallisessa johdossa myös niin kutsuttujen vaaran vuosien aikana, mutta niistä ei ole löytynyt ainakaan toistaiseksi kirjallisia dokumentteja. Vasta Suomen saatua kutsun YYA-sopimusneuvotteluihin Moskovaan keväällä 1948, alkoi puolustusvoimien keskuudesta nousta esiin Neuvostoliiton toimintaa ja pyrkimyksiä kritisovia kannanottoja. Ainakin puolustusvoimain komentaja kenraali Aarne Sihvo esitti maaliskuussa 1948 oman varsin pessimistisen näkemyksensä Neuvostoliiton tarkoitusperistä Yhdysvaltain Suomen lähettiläälle Avra Warrenille. Sihvo arveli, että Neuvostoliitto tulisi käyttämään YYA-sopimusta perusteena Suomen miehittämiselle.¹³

Epäilevä sävy Neuvostoliiton sotilaallisista toimista jatkui myös seuraavana vuonna. Tuolloin Sihvo laati oman puolustusrevision loppumietinnöstä eriyvän näkemyksensä Suomen sotilaspoliittisesta asemasta. Puolustusrevisio oli poliitikkojäsentensä kautta sidottu antamaan loppumietinnön, joka ei voinut olla ristiriidassa maan virallisen ulkopoliittisen suuntauksen eli Paasikiven-linjan ja YYA-sopimuksen kanssa. Kenraali Sihvon ei epäpoliittisena henkilönä tarvinnut sitoutua maan viralliseen ulkopoliittiseen näkemykseen. Presidentti Paasikivelle, pääministerille ja puolustusministerille osoittamassaan muistiossa Sihvo katsoi, että Suomen tuli kaikissa olosuhteissa pyrkiä omin voimin torjumaan mahdollinen hyökkääjä ilman Neuvostoliiton sotilaallista apua. Muutoin seurauksena olisi Neuvostoliiton toteuttama miehitys ja Suomi tulisi vedetyksi sotaan. Lännen Suomen alueen kautta Neuvostoliittoon suuntaamaa hyökkäysopeeraatiota puolustusvoimain komentaja piti erittäin epätodennäköisenä.¹⁴

Ahvenanmaa Itämeren polttopisteessä

Sihvo arveli, että suurvaltojen välisten suhteiden kiristyessä Neuvostoliitto saattaisi pyrkiä Ahvenanmaan haltuunottoon ilmatorjuntansa eteen työntämiseksi. Samalla Neuvostoliitto edistäisi meristrategisen asemansa vahvistamista Itämerellä. Tällaisessa tilanteessa Ruotsin, Suomen ja Neuvostoliiton edut olisivat törmäyskurssilla ja siksi Suomen olisi otettava Ahvenanmaa haltuunsa ennen muiden osapuolien sotatoimia. Mikäli Neuvostoliitto ehtisi miehittää Ahvenanmaan, tulisi Ruotsi mitä todennäköisemmin liittymään länsivaltojen puolelle ja sodan uhka Suomea kohtaan kasvaisi.¹⁵

Neuvostoliiton toimien suhteen Sihvo oli kuitenkin realisti. Mikäli Neuvostoliitto vaatisi Suomelta myönnytyksiä, ei hänen mielestään ollut muuta mahdollisuutta, kuin ottaa vastaan joko neuvostoliittolaista kalusto-apua tai ilmatorjuntajoukkoja.¹⁶ Puolustusvoimilla ei ollut vielä tammikuussa 1949 voimassaolevaa operatiivista suunnitelmaa sotilaallisen hyökkäyksen torjumiseksi. Myös joukkojen perustamissuunnitelmien laadinta oli vielä kesken ja muu, kuin rauhan ajan joukkojen käytössä ollut asemateriaali oli varastoitu välirauhansopimuksen mukai-

sesti keskusvarikoihin. Neuvostoarmeijan vastustamiseen ei siis olisi käytännössä ollut mitään mahdollisuuksia.

Dosentti Hannu Rautkallion mukaan Suomessa oli sodan päättymisen jälkeen syntynyt voimakas käsitys siitä, että maa oli Teheranin vuoden 1943 konferenssissa siirretty liittoutuneiden yhteisellä päätöksellä osaksi Neuvostoliiton etupiiriä. Vaikka liittoutuneet eivät olleet Suomen asemasta sopimusta tehneet, näyttää suomalaisten epävarmuus ja käsitys maan sijoitumisesta Neuvostoliiton valtapiiriin kestäneen aina 1950-luvun alkupuolelle saakka. Vielä syyskuussa 1950 Yhdysvaltain ulkoministeri Acheson edellytti maansa lähettilästä informoimaan Suomen hallitusta, ettei Suomea oltu toisen maailmansodan aikana luovutettu Neuvostoliiton etupiiriin.¹⁷

Maihinnotus merkittäväksi uhkaksi

Miksi maihinnotus-uhka nousi 1940-luvun viimeisinä vuosina voimakkaasti laajamittaisen maahyökkäyksen uhkan rinnalle? Maihinnotusoperaatioista oli toisen maailmansodan seurauksena muodostunut sodankäynnin keskeisimpiä elementtejä. Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa oli kehitetty strategisten maihinnotusujen oppeja koko sodan ajan. Myös Neuvostoliitto oli osoittanut, että se pyrki sotatoimissaan yllätykseen operatiivisten ja taktisten maihinnotusujen avulla.

Aikakauden sotataidollinen ajattelu heijastui 1940- ja 1950-lukujen taitteessa suomalaiseen sodankuvaan. Sotilaslehdissä julkaistiin useita artikkeleita toisen maailmansodan maihinnotusoperaatioista ja Sotakorkeakoulussa laadittiin sotaa edeltäneitä vuosia enemmän maihinnotusuntorjuntaan sekä maihinnotusoperaatioihin liittyviä diplomitöitä. Kiinnostusta maihinnotusoperaatioihin tunnettiin myös Pääesikunnan ulkomaosastolla. Se laati muun muassa upseerien jatkokoulutustilaisuuksiin merisodankäyntiä käsitteleviä katsauksia, joiden tiedot olivat pääosin peräisin ulkomaisista sanoma- ja aikakauslehdistä. Seurannan kohteina olivat esimerkiksi Yhdysvaltojen ja Länsi-Euroopan laivastojen maihinnotusuharjoitukset sekä uusien alusten rakentaminen.¹⁸

Operatiivisen osaston arvion mukaan eteläinen rantamaa tarjosi länsivalloille mahdollisuuden yllätykseen, mikäli suurvaltojen väliset sotatoimet ulottuisivat Itämeren alueelle. Maihinnotusuihin varautuminen on selitettävissä myös sillä, ettei Suomen sotilastiedustelulla ollut 1940-luvun loppupuolella selkeää kuvaa siitä, mitä lännessä tapahtui. Sotilastiedustelu oli käytännössä katsoen lakkautettu jatkosodan päättymisen jälkeen, eikä tietoja saatu lännessä, kuin Suomen Tukholman sotilasasiamiehen kautta. Neuvostoliitto oli vielä ongelmallisempaa aluetta. Sieltä ei yksinkertaisesti ollut saatavilla tiedustelutietoja, eikä Neuvostoliittoa koskevien sotilassasioiden analysointi ollut muutoinkaan poliittisesti korrektaa.

Kesän 1945 uhka-arvio, ulkomaosaston Pohjoismaihin suuntaamat tiedonhankintapyynnöt ja suunnitelmat meripuolustuksen painopisteen muuttamiseksi osoittavat, että ainakin puolustusvoimien piirissä tunnettiin ensimmäisinä sodan jälkeisinä vuosina epävarmuutta Suomen asemasta mahdollisessa tulevassa sodassa. Siksi merivoimat aloittivat melko pian jatkosodan päättymisen jälkeen nykymittapuun mukaan suurien laivastovoimien suunnittelun. Tehty suunnittelutyö konkretisoitui laivasto-ohjelmiksi, joista ainoastaan murto-osa lopulta toteutettiin.

Uhkakuva vaikuttaa merivoimien kokoonpanosuunnitelmiin

Merivoimat siirtyivät valvontakomission päätöksellä määrättyyn uuteen ryhmyykseen vuoden 1945 kesäkuun alkuun mennessä. Valtaosa rannikkotykistöjoukoista siirtyi rauhan ajan kokoonpanoon, sillä pääosa laivastoyksiköistä liitettiin miinanraivaustehtävän vuoksi raivaajalaiivueisiin.¹⁹ Koska määrätty, lähes kymmenen vuotta vanha puolustusvoimien organisaatio ei enää soveltunut vallitsevaan sotilaspoliittiseen tilanteeseen, aloitettiin merivoimien esikunnassa uuden rauhan ajan organisaation suunnittelu.

Tietyvästi ensimmäinen versio merivoimien uudesta kokoonpanosta esiteltiin pääesikunnan operatiiviselle osastolle huhtikuussa 1946. Siinä laivaston oli määrä jakaantua kolmeen laivasto-osastoon sekä Turun ja Helsingin laivastoasemiin. Myös Vaasaan perustettava laivastoasema nähtiin valitsevissa olosuhteissa tärkeäksi, mutta sen perustamista päätettiin lykätä tulevaisuuteen hankkeen suurten kustannusten sekä laivaston pienen alusmäärän vuoksi.²⁰ Merivoimien ehdotuksessa Saaristomerelle sijoitettava 1. laivasto-osasto oli alus- ja henkilöstömäärältään suurin. Sen aluskalustoon suunniteltiin kuuluvaksi muun muassa panssarilaiva Väinämöinen sekä sukellusvenelaiivueen 1. viirikö. Suomenlahden laivasto-osasto suunniteltiin vahvuudeltaan kaikkein pienimmäksi, Merenkurkun laivasto-osaston eli 3. laivasto-osaston ollessa toiseksi merkittävin. Sen aluskaluston oli määrä koostua sukellusvenelaiivueen 2. viiriköstä sekä miina- ja vartiomoottorivenelaiivueista.²¹

Kaavailuja uusista alustyypeistä

Laadittua organisaatioehdotusta tarkennettiin elokuussa alusmäärien ja muiden yksityiskohtien osalta. Saaristomeren laivasto-osasto oli tarkoitus muodostaa Väinämöisestä, kahdesta saattohävittäjästä, neljästä saattajasta sekä moottoritorpedovene- ja raivaajalaiivueesta. Pohjanlahdelle ja Suomenlahdelle oli määrä sijoittaa kaksi saattohävittäjää, kaksi saattajaa sekä moottoritorpedovene- ja raivaajalaiivue. Uudet moottoritykkiveneet, joita suunniteltiin rakennettavan 16–30 kappaletta, oli tarkoitus sijoittaa tasaisesti kaikkiin laivasto-osastoihin. Lisäksi laivastolle suunniteltiin rakennettavan pienikokoisia ja lyhyen toimintasäteen omaavia sukellusveneitä 6–8 kappaletta. Kaiken kaikkiaan laivaston kokonaistonnistomääräksi kaavailtiin noin 20 000 tonnia. Lisäksi esitettiin, että kunkin laivasto-osaston alueelle alistettaisiin yksi lentolaiivue. Niitä oli tarkoitus käyttää merialueen valvontatehtäviin.²²

Elokuussa 1946 laaditun tarkennetun organisaatio- ja kokoonpanosuunnitelman tarkoitus on jäänyt epäselväksi. Siihen ei ole merkitty laatijaorganisaatiota, vastaanottajaa, saatikka muistion laatijaa. Suunnitelma oli kuitenkin luonteeltaan ensimmäinen, jossa suunniteltiin uusien alustyyppien rakentamista sekä niiden sijoittamista merivoimien kokoonpanoon. Asiakirjan päiväyksen ja asiasisällön perusteella voidaan olettaa, että se on saatettu tehdä taustamuistioksi Pariisin rauhankonferenssiin osallistuneelle suomalaisdelegaatiolle. Suomen hallitus sai tietää rauhansopimuksen sotilasartiklojen ankarat ehdot vuoden 1946 heinäkuun loppupuolella, hiukan ennen rauhankonferenssin alkua.²³ On siis mahdollista, että merivoimien piirissä laadittiin pikaisesti oma esitys neuvotteluihin osallistuvan delegaation käyttöön tulevien laivastovoimien kokoonpanosta perusteluineen. Suunnitelma on puuttuvista tunnisteista huolimatta vakavasti otettava dokumentti, sillä siinä esitetyt näkemykset toistuivat myöhemmin merivoimien virallisissa asiakirjoissa.

Esitys lentolaivueiden liittämistä merivoimien kokoonpanoon

Ajatus merivoimien lentolaivueista otettiin seuraavan kerran esille keväällä 1947. Tuolloin merivoimat teki pääesikunnan operatiiviselle osastolle esityksen noin 40 lentokoneen liittämistä omaan organisaatioonsa. Toisena, joskin huonompana vaihtoehtona esitettiin lentokoneiden alistamista tehtävällä suunnitelluille kolmelle laivasto-osastolle. Ajatus lentokoneiden siirtämisestä merivoimien kokoonpanoon ei ollut täysin uusi. Jatkosodan alussa merivoimille alistettiin lentolaivue 6, jonka ensisijaisena tehtävänä oli meritiedustelu.²⁴

Ilmavoimissa koneiden luovuttamiseen suhtauduttiin melko penseästi. Ilmavoimien komentajan kenraalimajuri Helmisen mielestä pieniä hävittäjävoimia ei kannattanut hajottaa koko maan alueelle tai eri puolustushaaroille, sillä ilmatoiminnalle tuli luoda painopiste koneiden keskitetyllä käytöllä. Ilmavoimat tukisivat tarvittaessa merivoimien toimintaa muun muassa tiedustelulentoja suorittamalla sekä tykistön tulta johtamalla. Sen sijaan merimiinoitukset ja torpedojen käyttö tyrmättiin hävittäjien pienen hyötykuorman vuoksi.²⁵ Ilmeisesti ilmavoimien vastaus ei tyydyttänyt merivoimien johtoa, sillä vielä joulukuussa 1947 merivoimat esittivät puolustusvoimain komentajalle vasta solmitun Pariisin rauhansopimuksen sotilaslentokoneiden maksimirajan nostamista 40 koneella sekä niiden alistamista merivoimille. Lisäkoneneiden tarvetta perusteltiin pitkän merirajan puolueettomuusvartiointin ongelmilla sekä meri- ja ilmavoimien välisen yhteistoimintakoulutuksen tarpeella.²⁶ Käytännössä laaditun esityksen hyväksymiseen ei ollut minkäänlaisia edellytyksiä, sillä liittoutuneet eivät omien erimielisyyksiensä vuoksi joustaneet rauhansopimusneuvotteluissa. Tämä oli varmasti kantautunut myös puolustusvoimien johdon tietoon, eikä merivoimien komentajan allekirjoittamaa esitystä enää käsitelty.

Merivoimien esityksen taustalla oli epäilemättä Suomen muuttunut sotilaallinen uhkakuva ja sodan aikana yhteistoiminnasta saaduilla kokemuksilla on luultavasti ollut oma vaikutuksensa. Toisaalta on mahdollista, että merivoimien johdossa pyrittiin käyttämään hyödyksi muuttunutta uhkakuvaa ja lisäämään sen avulla oman puolustushaaran painoarvoa. Siihen tarkoitukseen omat ”meri-ilmavoimat” olisivat soveltuneet mainiosti.

Ensimmäisiä sota-alusten hankintasuunnitelmia

Suomen laivastoyksiköt olivat sodan päättymisen jälkeen täysin loppuun kulutettuja. Sukelusveneet olivat vanhentuneet sodan aikana ja lisäksi niistä oli tullut moottoritorpedoveneiden kanssa kiellettyä sotamateriaalia. Taistelualuksista oli käytännössä katsoen jäljellä enää kolmekymmentä vuotta vanhat ja romutusiässä olleet tykkiveneet, moottoritykkiveneet sekä vuonna 1940 valmistunut miinalaiva Ruotsinsalmi. Laivaston tulivoimaisin alus, panssarilaiva Väinämöinen myytiin Neuvostoliittoon kesäkuussa 1947 niin sanottujen saksalaissaatavien vuoksi.²⁷

Merivoimissa ryhdyttiin pian sodan päättymisen jälkeen laatimaan erilaisia suunnitelmia laivaston nykyaikaistamiseksi. Hankittavien alusten oli sovelluttava ennen kaikkea välirauhan sopimuksessa määrättyyn miinanraivaustehtävään. Toiseksi, lähes yhtä tärkeäksi vaatimukseksi asetettiin alusten soveltuvuus koulutukseen. Heikkoa alustilannetta pyrittiin helpottamaan ensin kotimaisin hankinnoin. Merivoimat esittivät toukokuussa 1946 puolustusvoimain komentajalle jatkosodan päättymisen vuoksi keskeytettyjen rakennushankkeiden uudelleen käynnistämistä, sillä erityisesti avomeriraivauksessa oli esiintynyt suuria ongelmia. Suunnitelma sisälsi

miinalaivan sekä neljän saattajan rakentamisen.²⁸ Alusten rakentaminen ei kotimaassa edennyt, sillä telakkateollisuus joutui keskittymään sotakorvaustuotantoon. Siksi raivaukseen sopivia aluksia ryhdyttiin etsimään muualta ja katseet käännettiin Isoon-Britanniaan, jossa sotaa varten rakennettuja aluksia oli runsaasti myytävänä.

Tiettävästi ensimmäinen Suomen rajojen ulkopuolelle suunnattu sota-alusten hankintayritys tehtiin syksyllä 1947. Tuolloin merivoimat esitti puolustusministerille kuuden maihinnousualuksen²⁹ ostamista liittoutuneiden ylijäämävarastosta. Niillä oli tarkoitus vähentää raivaajalaivastoa ja korvata loppuun kulutetut tykkiveneet miinanraivauksen päätyttyä. Ajatus alusten hankkimisesta oli Turun laivastoaseman päällikön komentaja Saukkosen. Hän oli tutustunut turkulaisen varustamon Isosta-Britanniasta hankkimaan alukseen ja totesi alusluokan olevan kelvollinen myös merivoimien käyttöön.³⁰ Siitä, mihin alusten hankinta lopulta kariutui, ei ole tietoa. Todennäköisesti alusten hankintamahdollisuuksia ei esityksestä huolimatta edes tiedusteltu briteiltä. Tunnustelut uuden sotamateriaalin hankinnasta tilanteessa, jossa rauhansopimusta ei oltu vielä allekirjoitettu, olisi saattanut antaa Suomeen varauksellisesti suhtautuneille briteille väärän signaalin.

Suomalaisten hankintayritykset tyrmätään

Toinen merkittävämpi Isoon-Britanniaan suuntautunut alusten hankintayritys tehtiin vuonna 1949, jolloin Jonason, Bray & Company Ltd tarjosi John Nurminen OY:n kautta merivoimille neljää Atlantin saattuetoimintaan vuosina 1940–41 rakennettua Flower-luokan korvettia. Laivaston esikunta kiinnostui myytävistä korveteista ja esitti merivoimien komentajalle niiden ostamista, mikäli alusten kunto olisi vähintään tyydyttävä.³¹

Merivoimien osoittamasta kiinnostuksesta huolimatta korvettien hankintayritykset saivat tynyn lopun jo alustavien tunnusteluiden aikana. Silloinen Ison-Britannian Helsingin sotilas-asiamies eversti Magill ilmoitti, ettei amiraaliteetti tule antamaan myyntilupaa Flower-luokan korveteille. Amiraaliteetissa katsottiin alusten myynnin olevan mahdotonta, koska Suomea pidettiin Neuvostoliiton satelliittivaltiona. Eversti Magill toivoi, ettei tiedustelua korvettien myyntimahdollisuuksista tehtäisi virallisesti, koska Iso-Britannia ei haluaisi vastata Suomelle kieltävästi.³² Amiraaliteetin päätös poikkesi Britannian hallituksen näkemyksestä, sillä se ei nähnyt estettä alusten myymiseen.³³ Isoon-Britanniaan suuntautuneet alusten hankintayritykset päättyivät muutamaksi vuodeksi tähän episodiin.³⁴ Brittien tyyly vastaus ei voinut olla vaikuttamatta puolustusvoimien johdon näkemyksiin Suomen asemasta kylmän sodan maailman-kartalla.

Kun Iso-Britannia ei suostunut myymään ylijäämäkalustoaan suomalaisille, onnistui käytettyjen sota-alusten hankkiminen amerikkalaisilta. Kansanhuoltoministeriö luovutti vuonna 1948 neljä viidestä hankkimastaan BYMS-luokan raivaajasta merivoimien käyttöön. Puurakenteiset, vanhojen tykkiveneiden kokoluokkaa olleet raivaajat nimettiin Katanpää-luokaksi ja niitä käytettiin niin merenkulku- kuin tykistökouluutukseen.³⁵

Taistelualusten Systemaattinen suunnittelutyö käynnistyy

Taistelualusten hankintasuunnitelmia ylläpidettiin pelkästään merivoimissa ensimmäiset so-

danjälkeiset vuodet. Laivastoyksiköiden heikon tilanteen virallisti toukokuussa 1949 luovutettu puolustusrevision loppuraportti, jossa esitettiin 10 000 tonnin laivaston rakentamista sekä laivanrakennustoimikunnan nimittämistä alusten suunnittelua varten. Merivoimien alukset oli määrä sijoittaa koko Suomen merialueelle, Suomenlahdelle, Saaristomerelle ja Pohjanlahdelle.³⁶ Lausunnosta ja laivaston komentajan esityksistä huolimatta puolustusministeriö ei ryhtynyt toimeen suunnittelutyön käynnistämiseksi. Lopulta merivoimien komentaja kenraalimajuri Järvinen nimitti syyskuussa 1949 oman komitean valmistelemaan aineistoa tulevalle laivanrakennustoimikunnalle. Merivoimien komentajan nimittämän komitean loppulausunto valmistui jo marraskuussa 1949 ja siinä esitettiin laivanrakennusohjelmaa välittömästi toimeenpantavaksi siten, että alukset rakennettaisiin vuosien 1951–56 välisenä aikana.³⁷

Laivaston esikunta aloitti todennäköisesti toimikunnan työhön liittyvät ennakkovalmistelut jo keväällä 1949, heti puolustusrevision mietinnön valmistumisen jälkeen. Kesäkuussa Laivaston esikunta oli koonnut esityksen rakennettavista alustyypeistä lukumäärineen. Se koostui kahdesta osasta, minimi- ja kokonaisuohjelmasta. Minimiohjelma oli hyvin samankaltainen, kuin merivoimien komentajan nimittämän toimikunnan syksyllä esittämä loppumietintö. Sen sijaan kokonaisuohjelma oli lähes kolme kertaa suurempi, noin 28 000 tonnin suunnitelma, joka sisälsi useita ”uusia” alustyypejä. Siihen kuului muun muassa kymmenen sukellusvenettä, kymmenen pienoissukellusvenettä sekä 24 torpedovenettä.³⁸ Tätä ennakkoon tehtyä pohjatyötä käytettiin todennäköisesti hyödyksi syyskuussa nimitetyn laivanrakennustoimikunnan työskentelyssä.

Yleisvoimat ja saaristotaisteluosasto

Laivanrakennusohjelma laadittiin merivoimille asetettujen tehtävien perusteella. Alusten oli kyettävä puolueettomuusvartiointiin ja Ahvenanmaan turvaamiseen, kauppameriliikenteen suojaamiseen sekä maihinnousujen torjuntaan yhdessä muiden puolustushaarojen kanssa. Koska Ahvenanmaan asema nähtiin ensiarvoisen tärkeäksi, esitti laivanrakennustoimikunta, että ensimmäisenä aloitettaisiin kolmesta hävittäjästä ja kahdestatoista moottoritykkiveneestä koostuvien laivaston yleisvoimien rakentaminen. Hävittäjistä suunniteltiin merivoimien pääaluksia, jotka Ahvenanmaan suojaamisen ohella pystyisivät taistelutehtäviin Pohjois-Itämerellä. Alukset suunniteltiin aseistettaviksi torpedoilla, sukellusvenentorjunta-aseilla ja yleistykkiveneillä, joka mahdollisti niin pinta- kuin ilmatorjuntatehtävät. Taisteluosaston alusten rakentamisen ohella myös toisen miinalaivan rakentamisen nopea aloittaminen oli tärkeää suojamiinoitteiden laskun nopeuttamiseksi.³⁹

Kauppamerenkulun jatkuminen kriisiaikana oli sodankäynnin ja muun yhteiskunnan kannalta elintärkeää. Siksi laivanrakennustoimikunta esitti kuuden paikallisvoimiin liitettävän saattajan rakentamista ja alusten aseistamista yleis- ja konetykkeillä, kahdella torpedoputkella sekä runsaalla sukellusvenentorjunta-aseistuksella. Saattajien oli pystyttävä suojaamaan kauppa-aluksia niin vihollisen ilmavoimilta kuin sukellusveneiltä. Saaristossa suoritettavia maihinnousuntorjuntataisteluita varten suunniteltiin saaristotaisteluosasto. Sen oli tarkoitus koostua kahdesta saaristotykkiveneestä ja kahdeksasta panssarivartioveneestä. Panssarivartioveneiden esikuvana olivat neuvostoliittolaiset alukset. Osin panssaroitujen alusten keula- ja peräkannelle oli tarkoitus asentaa panssarivaunun tornit, jolloin aluksia voitaisiin käyttää saariston kohtamistaistelussa vihollisen maihinnousuveneitä vastaan. Saaristotykkiveneitä suunniteltiin tulitu-

kitehtäviin ja niitä varten aluksiin suunniteltiin raskas tykistöaseistus.⁴⁰

Laivanrakennustoimikunnan loppumietinnön nopea valmistuminen osoittaa, että rakennuspiirustusten ja -suunnitelmien laatiminen oli aloitettu jo ennen varsinaisen toimikunnan nimittämistä. Ainakin miinalaivan yksityiskohtaiset piirustukset oli laadittu valmiiksi jo jatkosodan aikana. Näin oli varmasti myös rakennettaviksi esitettyjen saattajien kohdalla, olihan alusluokkaa suunniteltu ennen sodan päättymistä.

Sukellusveneet merivoimien 1940-luvun loppupuolen suunnitelmissa

Vaikka merivoimilta kiellettiin välirauhan sopimuksessa sukellusveneiden käyttö, eivät alukset jääneet laitureihin ruostumaan. Liittoutuneiden valvontakomission hyväksynnän jälkeen sukellusveneet sijoitettiin Suomenlinnan telakalle säilytyskunnossa ja niiden aseistus, viesti-, merenkulku- ja kansikalusto siirrettiin varastoihin. Runkojen, koneiden ja laitteiden huoltoja varten entisistä sukellusvenemiehistä muodostettiin sukellusveneryhmä. Sen vahvuus vaihteli kahdeksasta jopa kahteenkymmeneen henkilöön.⁴¹

Sukellusveneet haluttiin pitää teknisesti toimintakuntoisina, sillä Pariisin rauhansopimuksen sotilasartikloja pidettiin 1940- ja 1950-lukujen taitteessa väliaikaisina rajoituksina. Erään käsityksen mukaan rauhansopimuksen rajoitukset kumottaisiin, kun Suomi liittyisi Yhdistyneiden kansakuntien jäseneksi.⁴² Muun muassa Laivaston komentaja kommodori Oiva Koivisto esitti marraskuussa 1949 5–6 uuden sukellusveneen rakentamista Pariisin rauhansopimuksen rajoitusten kumouduttua. Veneiden rakennustyöt tuli Koiviston mukaan aloittaa heti juridisten esteiden poistuttua, tarvittaessa käynnissä oleva laivanrakennusohjelman kustannuksella. Uusien sukellusveneiden rakentamista eivät esittäneet pelkästään yksittäiset henkilöt, sillä muun muassa meripuolustusohjelmaa laatinut toimikunta esitti vuonna 1950 kuuden sukellusveneen hankkimista rauhansopimuksen rajoitusten poistuttua.⁴³

Vesikosta koulutusalus

Rauhansopimuksen rajoitusten ollessa voimassa sisällytettiin vanhat sukellusveneet merivoimien organisaatioehdotuksiin. Uudenaikaisin sukellusvene, Vesikko, haluttiin palauttaa merivoimien rauhanajan kokoonpanoon koulutusaluksena. Sen avulla oli tarkoitus ylläpitää sukellusvenemiesten ammattitaitoa ja kouluttaa tarvittaessa uutta sukellusvenehenkilöstöä.⁴⁴ Rauhansopimuksen rajoitusten poistuttua olisi uudet sukellusveneet voitu miehittää nopeasti valmiiksi koulutetulla henkilöstöllä ja veneiden operatiiviseen käyttöönottoon tarvittava aika olisi lyhentynyt ajoissa käynnistetyn koulutusohjelman ansiosta.

Telakoidut sukellusveneet sisällytettiin myös ensimmäisiin sodanjälkeisiin perustamissuunnitelmiin, joissa niitä pidettiin aina vuoden 1951 loppuun saakka.⁴⁵ Aikaa vievien varustelu- ja käyttöönottoimien vuoksi veneiden liittäminen merivoimiin oli määrä tehdä Su-kokoonpanossa,⁴⁶ mikäli rauhansopimuksen sotilaalliset rajoitukset olisi kumottu tai valtiojohto päättäisi olla noudattamatta niitä. Vaikka sukellusveneiden käyttöön oli varauduttu, pitää veneiden toimintakuntoisuuteen suhtautua varauksellisesti. Parikymmentä vuotta vanhojen veneiden taistelukelpoisuus oli 1950-luvun alkuvuosina kyseenalainen. Vaikka aluksia oli huollettu säännöllisesti, koeajot ja –sukellukset olisivat varmasti paljastaneet useita vikoja ja ongelmia, joita

telakoituihin ja käyttämättömiin aluksiin ajan myötä tulee. Henkilöstö ei suunnitelmista huolimatta ollut voinut ylläpitää ammattitaitoaan useaan vuoteen, joten sukellusveneiden toimintakelpoisiksi saattamiseen oli varattava aikaa.

Sota-alusten rakentaminen poikkeuksellissa oloissa

Useista esityksistä huolimatta valtioneuvosto ei ollut nimittänyt puolustusrevision esittämää laivanrakennustoimikuntaa.⁴⁷ Siksi merivoimien komentaja nimitti syyskuussa 1950 laivaston komentajan esityksestä oman toimikunnan jatkamaan suunnittelutyötä. Työn painopisteenä oli laivanrakennuksen pikaohjelman laatiminen. Tarkoituksena oli kartoittaa ja suunnitella sellaiset laivatyyppit, joita voitaisiin rakentaa kotimaisilla telakoilla sodan uhkan aikana tai sotatoimien ollessa jo käynnissä. Ensisijaisesti tutkittaviksi alustyypeiksi määrättiin saaristotykkipivene, miinalaiva, raivaaja ja moottoritykkipivene. Myös saaristotaisteluihin soveltuvan ylimenokaluston rakentamismahdollisuudet tuli selvittää.⁴⁸ Pika-ohjelman sisältöä muutettiin laivaston komentaja esityksestä marraskuussa 1950, koska merivoimilta puuttuivat tykistö-, torpedo- ja sukellusveneentorjuntajärjestelmillä varustetut alukset. Siksi 500 tonnin saattajat sisällytettiin ensimmäisinä rakennettaviin alustyypeihin.⁴⁹

Toimikunnan laatima loppumietintö valmistui maaliskuussa 1951.⁵⁰ Todennäköisesti merkittävin syy toimikunnan työn jatkamiselle oli se tosiseikka, ettei valtiolla ollut varaa täysimittaisen 10 000 tonnin laivaston rakentamiseen. Sen sijaan huomattavasti pienemmällä rakennusohjelmalla oli helpommat mahdollisuudet tulla hyväksytyksi poliitikkojen keskuudessa. Suunnittelu- ja kartoitustyön aloittamishetken vaikutti luultavasti vuonna 1950 puhjennut Korean sota sekä sitä seurannut suurvaltojen välien kiristyminen. Merivoimissa varauduttiin saattoalusten rakennustyön aloittamiseen, sillä Korean tapahtumat olisivat voineet heijastua myös Euroopan ja Itämeren alueelle.

Saattajista ja raivaajista laivaston monitoimialuksia

Kotimaisten telakoiden kanssa käytyjen neuvotteluiden sekä merivoimissa tehdyn kartoituksen perusteella toimikunta esitti rakennettavaksi ensitilassa neljä saattajaa ja kaksi yleisraivaajaa. Saattajia oli tarkoitus käyttää ilma- ja sukellusveneentorjuntatehtävien ohella miinanlaskijoina ja raivaajina. Yleisraivaajien tehtäviksi suunniteltiin myös merialueen valvontatehtävät sekä kauppamerenkulun suojaus yhdessä saattajien kanssa. Raivaajien ja saattajien lisäksi toimikunta esitti rakennettavaksi saaristotykkipiveneitä ja Ruotsinsalmi-luokan miinalaivan. Pika-ohjelma sisälsi kokonaisuudessaan 12 saattajaa, 24 yleisraivaajaa, kaksi saaristotykkipivenettä, miinalaivan sekä kolme moottoritykkipivenettä, kokonaistonniston ollessa noin 9200 tonnia.⁵¹

Laivaston komentaja, kommodori Saukkonen arvosteli laivanrakennustoimikunnan lausuntoa sen ilmestymisen jälkeen. Hänen mukaansa toimikunnan työ oli sinänsä oikeaan osunut, mutta siinä ei oltu erotettu varsinaista laivanrakennusohjelmaa ja niitä aluksia, joita todellisuudessa voitaisiin rakentaa yhden talvikauden tai yhden vuoden aikana, kun Suomen ulkomaan yhteydet olisivat rajoitetut. Esimerkiksi 12 saattajan rakentaminen sodan uhkan aikana vaikutti Saukkosen mielestä sekä määrällisesti että ajallisesti tarkasteltuna epärealistiselta tavoitteelta.⁵²

Pika-ohjelman valmistuttua merivoimat esitti jälleen puolustusministerille rakennustöiden pikaista aloittamista. Lopullisessa esityksessä merivoimien komentaja oli pienentänyt rakennettavien alusten lukumäärää saattajien osalta kahteen yleisraivaajien lukumäärän pysyessä ennallaan. Alusten rakennustöiden toivottiin alkavan jo vuoden 1952 aikana.⁵³ Puolustusvoimain komentaja, kenraali Sihvo ilmoitti puolustusministerille keväällä 1951 yhtyvän merivoimien näkemykseen alusten rakentamisesta ja varanneensa kahden saattajan ja yleisraivaajan rakentamiseen tarvittavat 550 miljoonaa markkaa puolustusvoimien vuoden 1952 menoarvioon.⁵⁴

Laivanrakennuksen pika-ohjelmaa tarkennettiin vielä seuraavana vuonna, jolloin toimikunta esitti rakennussuunnitelman viidelle seuraavalle vuodelle jaoteltuna. Valtaosa aluksiin asennettavasta aseistuksesta suunniteltiin kunnostettavan vanhoista ja varastoituna olevista aseista. Muun muassa ensimmäisenä valmistuvaan saattajaan oli määrä asentaa sukellusvene Saukosta riisuttavat torpedoputket. Tarkennusten yhteydessä uutena alusluokkana esitettiin rakennettavaksi kaksi rannikkotykistön käyttöön tulevaa yhteysalusta, jotka suunniteltiin varustettavan sodan aikana kranaatinheittimillä.⁵⁵

Lopuksi

1940- ja 1950-lukujen taitteessa laadittujen taistelualusten hankintasuunnitelmien tavoitteena oli rakentaa toimintakykyinen laivasto. Jatkosodan taisteluissa oli tuhoutunut useita aluksia ja sukellus- sekä moottoritorpedoveneiden käyttö oli kielletty välirauhan sopimuksessa. Lisäksi panssarilaiva Väinämöinen oli myyty Neuvostoliittoon vuonna 1947, joten merivoimilla ei ollut 1940-luvun lopulla yhtään taistelutoimiin soveltuvaa alusta. Hankintasuunnitelmien laadintaan vaikutti monta taustatekijää: aikakauden sodankuva ja sotilaallinen uhka-arvio sekä laivaston kokoonpanokaavailut. Sen sijaan poliittiset perustelut vaihtelivat kulloinkin vallinneen tilanteen mukaan. Ensimmäisinä sodan jälkeisinä vuosina alusten tarvetta perusteltiin miinanraivausvelvoitteilla sekä pitkällä merirajalla. 1950-luvun taitteessa YYA-sopimus ja työllisyysnäkökohdat nousivat perusteluissa tärkeään rooliin.

Suomen 1940-luvun loppupuolen sotilaallinen uhkakuva muodostui varsin monitahoiseksi kokonaisuudeksi. Sodan päätyttyä Suomen epäiltiin jääneen osaksi Neuvostoliiton valtapiiriä ja Suomessa alettiin pitää tosiasiana sitä vaihtoehtoa, että maa saattaisi joutua tulevassa sodassa Neuvostoliiton liittolaiseksi. Epävarmuutta ja mielikuvaa itäryhmittymään kuulumisesta lisäsivät tiedot Ruotsin yhteyksistä länsivaltoihin. Toisaalta Neuvostoliiton tavoitteista ja pyrkimyksistä ei myöskään ollut täyttä varmuutta ja itäiseen naapuriin suhtauduttiin puolustusvoimien piirissä edelleen varauksellisesti. Länsivaltojen suorittaman hyökkäysoperaation pelko haihtui viimeistään 1950-luvun kuluessa. Tähän vaikuttivat osaltaan Suomen valtiollisen aseman vakiintuminen sekä se tosiseikka, ettei NATO-joukoilla nähty olevan riittävää kykyä maihinnousuoperaatioon Itämerellä saatikka maahyökkäykseen pohjoisessa. Lännen hyökkäystä varten kuitenkin varauduttiin ”virallisesti” ainakin 1960-luvulle saakka. Pääsyynä oli Suomen ja Neuvostoliiton välinen YYA-sopimus, jonka mahdollisiin sotilaallisiin konsultaatioihin puolustusvoimien tuli varautua.

Sodan jälkeiseen maihinnousu-uhkaan vaikutti sotilaspoliittisen tilanteen ohella aikakauden sotataidollinen ajattelu. Maihinnousuoperaatioilla oli ollut maailmansodassa ratkaiseva merkitys ja niistä oli tullut olennainen osa suurten asevoimien sotataittoa. Oppeja maihinnousuoperaatioiden sekä maihinnousuntorjunnan järjestelyistä haettiin toisen maailmansodan

taisteluista ja 1950-luvulla Korean sodasta. Esimerkiksi Sotakorkeakoulun diplomitöissä keskityttiin pääosin anglo-amerikkalaisen maihinnoususotataidon periaatteiden tarkasteluun, saksalaisten maihinnousuntorjuntakokemusten jäädessä taka-alalle.

Aikakauden käytäntöön on useita selityksiä. Oli luonnollista, että myös Suomessa kiinnosuttiin sodan voittajaosapuolen sodankäynnin periaatteista. Niitä analysoimalla pyrittiin kehittämään oman puolustusjärjestelmän osatekijöitä, kuten operaatiotaitoa ja taktiikkaa sekä taisteluvälineitä. Omat sotakokemukset eivät soveltuneet suuren maihinnousun mallintamiseen, koska neuvostojoukkojen suorittamat operaatiot olivat lähinnä ylimenohyökkäyksiä tai ne olivat kooltaan rajoitettuja. Sen sijaan länsivaltojen maihinnousuista kerättyjen tietojen avulla pystyttiin luomaan malli maihinnousevan suurvaltavihollisen toiminnasta avomeriolosuhteissa.

Aikakauden sodankuva sekä epävarmuus Suomen asemasta kylmän sodan maailmankartalla vaikuttivat merivoimien ja erityisesti laivaston kokoonpanosuunnitelmiin. Välirauhansopimuksen perusteella Neuvostoliitolle luovutettu Porkkalan vuokra-alue oli jakanut Suomenlahden pohjoisrannikon kahteen osaan. Mikäli Suomi olisi joutunut osalliseksi Itämerellä käytävään merisotaan, ei laivastoyksiköillä olisi käytännössä ollut toimintaedellytyksiä Porkkalan itäpuolisella merialueella. Pohjanlahden laivasto-osaston ja Vaasan laivastoaseman perustamista ei suunniteltu pelkästään siksi, että Helsingistä siirrettävät joukot olisivat tarvinneet tukikohdan. Sellainen oli jo olemassa: Turun Pansioon oli valmistunut jatkosodan aikana nykyaikainen laivastoasema, joka olisi mahdollistanut silloisten laivastoyksiköiden tukeutumisen ja huollon yhdessä paikassa. Painopisteen siirrolla haluttiin turvata laivastovoimien toimintavapaus ja reagoida länsi- ja lounaisrannikon maihinnousu-uhkaan.

Vuonna 1949 laaditussa 10 000 tonnin laivanrakennusohjelmassa laivastovoimien kokoonpano on myös muuttunut Ruotsin silloisten merivoimien organisaation kaltaiseksi, tosin tonnistoltaan pienemmäksi rannikkolaivastoksi. Aiemmat suunnitelmat olivat olleet huomattavasti suurisuuntaisempia ja niiden toteuttaminen olisi vaatinut mittavia taloudellisia panostuksia. Voidaankin sanoa, etteivät ensimmäiset hahmotelmat tulevan laivaston alustarpeista olleet realistisia, kun otetaan huomioon telakkateollisuuden sotakorvausvelvoitteet ja valtion tiukka taloudellinen tilanne.

Mikäli vuonna 1949 laadittu 10 000 tonnin laivasto-ohjelma olisi toteutettu suunnitelmien mukaisesti vuosien 1951–56 välisenä aikana, olisi alusten miehitystilanne muodostunut pulmalliseksi. Nopeasti rakennetuista aluksista suuri osa olisi jäänyt satamiin miehittämättöminä, koska henkilöstöä kaikkien alusten kulkukannalle saattamiseen ei olisi luultavasti riittänyt. Puolustusvoimien johto yritti vuodesta 1949 alkaen painostaa valtiojohtoa laivastovoimien rakentamistyöhön muun muassa työllisyysnäkökohtiin vetoamalla. Mikäli idänkauppa ei olisi jatkunut heti sotakorvausten jälkeen suotuisana, olisi merivoimien johdolla laadittua laivasto-ohjelmaa mitä todennäköisimmin alettu toteuttaa.

Vielä 1950-luvun alussa eläteltiin toiveita huomattavasti rauhansopimuksessa määrättyä suuremmasta laivastosta. Sen kokoonpanoon olisivat kuuluneet sekä sukellusveneet että moottoritorpedoveneet. Nykyaikaisesta näkövinkkelistä katsottuna ajatus kiellettyjen alustyyppien rakentamisesta tuntuu ylioptimistiselta. On muistettava, etteivät laivanrakennussuunnitelmien laatijat voineet varautua siihen, että Pariisin rauhansopimuksen sotilasartiklojen voimassaolo tulisi kestäämään lähes 50 vuotta. Myös suunnittelutyön perusteet olivat maailmansodan jälkeen osin puutteellisia ja ne vaikuttivat omalta osaltaan laivanrakennussuunnitelmien lopulliseen muotoon. Aikakauden ylimalkainen uhka-arvio ja operatiivisen suunnitelman puuttuminen eivät mahdollistaneet meripuolustuksen painopisteen selkeää määrittämistä. Siksi jokaiselle

rannikon osalle suunniteltiin alusmäärältään vahva laivasto-osasto.

Vuonna 1951 laaditun laivanrakennuksen pika-ohjelman tarkoitus oli ennen kaikkea poliittinen. Sitä ei oltu laadittu pelkästään sodan uhkaa varten, vaan rauhan ajan laivanrakennustyötä silmällä pitäen. Merivoimille pyrittiin saamaan edes joitain uusia aluksia taistelukyvyyn parantamiseksi. Toisaalta puolustus suunnittelu ja meripuolustuksen tehtävien määrittäminen oli aloitettu jo vuonna 1950, joten laivaston kokoonpanoon tarvittavien taistelualusten määrää voitiin tarkentaa vuoden 1951 suunnitelmassa. Suunnitelmat telakoitujen sukellusveneiden varustamisesta ja liittämisestä yhteen merivoimien kriisikokoonpanoista osoittavat osaltaan aluskaluston toivottoman tilanteen, joka vallitsi 1950-luvun alussa. Maanpuolustuksellinen tehtävä pyrittiin täyttämään kaikin keinoin, tarvittaessa ottamalla käyttöön vanhentuneet ja rauhansopimuksessa kielletyt alukset.

Puolustusvoimien johdon, erityisesti komentajana toimineen kenraali Aarne Sihvon voimakas sitoutuminen laivaston laivanrakennussuunnitelmiin oli 1940- ja 1950-lukujen taitteessa jopa huomiota herättävää. Sihvon toiminnan motiiveja selittää muun muassa hänen vuonna 1949 tasavallan presidentille laatimansa muistio. Tuolloin Sihvo arvioi, että Ahvenanmaa tulisi olemaan Neuvostoliiton kannalta yksi tulevan sodan polttopisteistä Itämerellä ja Suomi saattaisi joutua Neuvostoliiton miehittämäksi, mikäli se joutuisi ottamaan vastaan sotilasapua itäiseltä naapuriltaan. Sihvo pyrki vauhdittamaan merivoimien ohella myös muiden puolustushaarojen sotamateriaalin hankintoja. Hänen tavoitteenaan oli uskottavan ja ennen kaikkea itsenäisen puolustuskyvyn luominen. Se taas pienentäisi YYA-sopimukseen liittyvien sotilaallisen konsultaatioiden riskiä mahdollisen kriisitilanteen syntyessä.

Kylmän sodan ensimmäisinä vuosina laaditut laivanrakennussuunnitelmat eivät jääneet pelkästään toimikuntamietinnöiksi, sillä osa niissä rakennettaviksi esitetystä alustyypeistä sisällytettiin vuonna 1955 hyväksytyyn perushankintaohjelmaan. Rakennettavaksi esitetyt kaksi yleisraivaajaa Rihtniemi ja Rymättylä muodostivat R-luokan raivaajien ensimmäisen parin valmistuttuaan vuonna 1957. Sen sijaan saattajan tarkemmassa suunnittelussa ei päästy kotimaisen telakoiden osalta esitettyihin tavoitteisiin ja alusluokka jäi pois hallituksen esittelystä. Koska saattajan rakentaminen jouduttiin hylkäämään, päätettiin Valmetin Katajanokan telakalta tilata miinalaiva, joka vuonna 1958 valmistuttuaan sai nimekseen Keihässalmi. Myös moottoritykkiveneet liitettiin merivoimien kokoonpanoon 1960-luvulla. Vuosina 1961–1966 Laiva-teollisuuden Turun telakalla valmistettiin yhteensä 13 kappaletta puurunkoisia Nuoli-luokan moottoritykkiveneitä.

Lähdeviitteet:

- 1 Polvinen, Tuomo: Teheranista Jaltaan. Suomi kansainvälisessä politiikassa II:1944, s. 94.
- 2 Rautkallio, Hannu: Kekkonen ja Moskova. Suomi lännestä nähtynä 1956–1962, ss. 181–184.
- 3 Polvinen, Tuomo: Jaltasta Pariisiin rauhaan. Suomi kansainvälisessä politiikassa III: 1945–1947, ss. 58–68 sekä Rautkallio (1991), ss. 181–184.
- 4 KA T21622, kansio 4 sal. Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisen osaston asiakirja 14.7.1945: Muistio sotilaallisesta asemastamme ja armeijamme tehtävistä nykyoloissa
- 5 Ibid.

- 6 Ibid.
- 7 Puolustusrevision ja pääesikunnan näkemykset olivat yhteneväisiä. Suomen joutuminen erilliseen, suurvaltojen välisen sotilaallisen kriisin ulkopuolella sytyttyään sotaan, ei arveltu olevan todennäköistä. Sen sijaan Suomi saattaisi tulla vedetyksi sotaan, osana suurvaltojen välistä konfliktia. Vihollisuuksia Suomen ja Neuvostoliiton välillä ei pidetty mahdollisena maiden välillä vallinneiden ystävällisten suhteiden vuoksi.
UKA, kansio 21/18. Valtioneuvoston 24.5.45 asettaman puolustusrevisiokomitean mietintö, ss. 1–5, 14–15 & 23–24 sekä KA T24098, kansio F7. Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisen osaston asiakirja No 261/Op.1/10/10.8.1949: Lausunto puolustusrevision mietinnön johdosta.
- 8 Ensimmäisen sodanjälkeisen operatiivisen suunnitelman, peitenimeltään ”Polttoainehankinta”, valmistelutyöt aloitettiin jo syyskuussa 1951. Tuolloin pääesikunta jakoi suunnitteluun osallistuville johtoportaille uhka-arvion, joka oli samantyyppinen vuoden 1945 uhka-arvion kanssa. KA T26862, kansio D1 OT-sal. Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisen osaston asiakirja N:o 152 /OP.1/OT/11 b/sal/17.9.1951: PvPE:n Op. käsky No 7, puolustus suunnitelmien valmistaminen sekä T26965, kansio Hh10 sal. Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisen osaston muistio: Valtakunnan puolustusvoimain yleiset käyttösuunnitelmat, päivätty 4.4.1951. Lisää polttoainehankintasuunnitelmasta esimerkiksi Tynkkynen, Vesa: Puolustusjärjestelyt teoksessa Suomen puolustusvoimat 1944–1974. Puolustusvoimien rauhan ajan historia, osa 2, ss. 444–450.
- 9 KA T24098, kansio F1. Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisen osaston asiakirja No 1822/Op.1/3/sal./13.11.45: Tietojen hankinta ulkomailta sekä T24099, kansio F12. Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisen osaston asiakirja No 34/Op.1/3/sal./16.10.1948: Tietojen hankkiminen ulkomailta.
- 10 KA T21811, kansio 2 sal. Suomen Tukholman sotilasiamiehen muistio No 34/16a/sal./8.8.1952: Katsaus Ruotsin puolustusvoimain kehitykseen tammi–heinäkuun aikana 1952, ss. 7–8.
- 11 Esim. KA T23105, kansio F1 sal. PvPE:n ulkomaosaston katsaus n:o 1/50, päivätty 24.1.1950: Ruotsin laivaston uutisrakennusohjelmisto.
- 12 Kommentajakapteeni Killinen vertasi Suomi Merellä -julkaisuun kirjoittamassaan artikkelissa Suomen ja Ruotsin rannikkoseutujen maantieteellistä samankaltaisuutta ja perusteli sillä rakennettavaksi esitettävien laivastovoimien kokoonpanoa.
Killinen, K.: Merivoimien laivanrakennustoimikunnan ehdotus 10000 tonnin laivasto-ohjelmaksi lehdessä Suomi Merellä 4/1949 (no 22), julkaisija meriupseeriyhdistys, painopaikka tuntematon, s. 110.
- 13 Rautkallio, Hannu: Paasikivi vai Kekkonen. Suomi lännessä nähtynä 1945–1956, s. 78.
- 14 KA T23828, kansio Fa12 sal. Puolustusvoimain komentajan muistio No 7/sal/25.1.1949: Sotilaspoliittisen asemamme arviointi.
- 15 Ibid.
- 16 Ibid.
- 17 Rautkallio (1990), ss. 92–93 & 143.
- 18 Katso esimerkiksi KA T21811, kansiot 1 ja 2 sal. Kansiot sisältävät useita ulkomaosaston laatimia raportteja ja katsauksia vuosilta 1945–1953. Ne käsittelevät muun muassa maailmansodassa käytettyjä sota-alusluokkia, suurvaltojen meripoliittisia tavoitteita, lännen laivastojen kehittämissuunnitelmia, maihinnousuharjoituksia sekä Pohjoismaiden merivoimien tilannetta.
- 19 KA T22109, kansio F5 sal. Merivoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja N:o 573/Op. 3. Sal./13.3.1945: Merivoimien käsky rauhan ajan kannalle siirtymisestä.
- 20 KA T24099, kansio F6. Merivoimien esikunnan komento-osaston asiakirja No 967/Kom./29.4.1946: Merivoimien organisaatioehdotus.

- 21 Ibid.
- 22 KA T22109, kansio F8 sal. Muistio Suomen sotalaivaston suuruudesta, päivätty 1.8.1946.
- 23 Esim. Polvinen (1981), ss. 202–203.
- 24 Lentolaivue 6 liitettiin keväällä 1942 vastaperustettuun Lentorykmentti 5:een. Sen alistus merivoimien komentajalle ei kuitenkaan tuolloin katkennut. Alistus päättyi tammikuussa 1943, mutta meritiedustelutehtävä säilyi edelleen ennallaan sodan loppuun saakka.
KA T24099, kansio F10. Merivoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja N:o 323/Op./19.2.1947: Merilentoase ja liitteenä oleva, merilentotoimintaa käsittelevä muistio, päivätty 18.2.1947 sekä Rajamäki, Väinö: Ilmasota rannikko- ja merialueilla teoksessa, teoksessa Jatkosodan historia, osa 6, ss. 170–172.
- 25 Jotta merivoimien tukitehtävät onnistuisivat, tulitaisiin osa hävittäjälentäjistä kouluttamaan lentotoimintaan merialueilla sekä opettamaan heille yhteistoimintaa merivoimien ja rannikkotykistön kanssa.
KA T24099, kansio F10. Ilmavoimien esikunnan yleisesikuntaosaston asiakirja N:o 2480/Ye.3/23/12.3.1947: Merilentoase.
- 26 KA T24099, kansio F10. Merivoimien esikunnan operatiivisen osaston muistio, päivätty 18.2.1947 sekä Merivoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja N:o 1695/Op.3./22.12.1947: Rauhansopimuksen 22. artikla.
- 27 Moottoritorpedoveneet jouduttiin muuttamaan välirauhan sopimuksen perusteella moottoritykkiveneiksi poistamalla aluksista torpedoheittimet ja tähtäinlaitteet. Tilalle asennettiin tykistöaseistus.
Vitikka, Olavi: Merivoimat, teoksessa Suomen puolustusvoimat 1944–1974. Puolustusvoimien rauhan ajan historia, osa 2, 2006, ss. 206–207.
- 28 Saattajien suunnitteluun ja rakentamiseen oli sodan aikana myönnetty varoja 192 miljoonaa markkaa. Ne katsottiin merivoimien kannalta tärkeimmiksi aluksiksi. Myös kahden Ruotsinsalmiluokan miinalaivan rakentamisesta oli tehty sopimus turkulaisen Crichton-Vulkanin kanssa keväällä 1944. Alusten renkujen rakennustöitä ei oltu ehditty aloittaa ennen välirauhan solmimista, mutta alusten pääkoneet oli koottu ranskalaisella tehtaalla valmiiksi.
KA T24099, kansio F6. Merivoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja N:o 82/Op.2/sal./31.5.1946: Laivaston uudisrakennukset. Myös Koivisto, Oiva: Laivanrakennus ja alushankinnat, teoksessa Suomen laivasto, osa 2, s. 389.
- 29 Alukset olivat tyypiltään LCGM (Landing Craft, Gun, medium) –aluksia. Alukset olivat mihinousuja tukemaan tarkoitettuja tykistöaluksia, joilla voitiin kuljettaa pieni määrä mihinousujoukkoja.
- 30 KA T22109, kansio F10 sal. Merivoimien esikunnan merenkulkuosaston asiakirja N:o 50/Ye.2.sal/8.9.1947: Miinaraivaajien hankinta sekä Turun laivastoaseman asiakirja N:o63/sal./25.8.1947.
Komentaja A. Saukkosen laatimassa esityksessä esitettiin neljän aluksen hankintaa, mutta merivoimien komentaja oli nostanut omassa puolustusministeriölle osoittamassaan hankintaesityksessä hankittavien alusten lukumäärään kuuteen.
- 31 Alusten kokonaishinnaksi oli määritetty 24 miljoonaa markkaa ja ne olivat uppoumaltaan 925 tonnia.
KA T22109, kansio F12 sal. Laivaston esikunnan asiakirja N:o 32/Op./17el./23.3.1949: Flowerluokan korvetit. Asiakirjan liitteenä on myös jäljennös myyntitarjouksesta.
- 32 Magill esitti amiraaliteetin kannan merivoimien esikunnan laivastotoimiston päällikölle, komentajakapteeni Oiva Peuranheimolle ja puolustusvoimain pääesikunnan ulkomaaosaston päällikölle, eversti Somertolle. Saatuaan tietää brittien kannan, suomalaiset tiedustelivat eversti Magillilta mahdollisuuksia ”kierrättää” ostettavat alukset John Nurminen OY:n kautta siten, että ostajana olisi yksityinen yritys. Magillin mukaan suomalaisten esittämällä menettelyllä ei olisi onnistumisen edellytyksiä, sillä lisenssiä tällaiselle kaupalle ei tulitaisi myöntämään, koska kolmantena osa-

- puolena olisi edelleen Suomen valtio.
KA T22109, kansio F12 sal. Merivoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja N:o 86/
Op.2/12f/henk./1.8.1949: Korvettien osastoasia.
- 33 TNA DEFE 7, kansio 2037. From Helsinki to FO. Mr Scott's Telegram No 222/9.7.1949.
Oswald Scott toimi Ison-Britannian Suomen lähettiläänä Pariisiin rauhansopimuksen solmimisen jälkeen. Katso esim. Magill, J. H.: Tasavalta tulikokeessa. Muistelmia Suomesta kuuman ja kylmän sodan vuosilta, s. 164.
- 34 Merivoimat ostivat Isosta-Britanniasta kaksi Dark-luokan moottoritorpedovenettä englantilaiselta vuonna 1957. Rauhansopimuksen rajoitusten vuoksi Vasama-luokaksi nimetyt veneet piti luokitella moottoritykkiveneiksi ja ne aseistettiin kahdella 40 mm laivatykillä. Kahta vuotta aiemmin ilmavoimat olivat hankkineet suihkuharjoituskoneita Englannista.
Vitikka, ss. 356–357.
- 35 Vitikka, s. 207.
- 36 Pääesikunnan operatiivisen osaston mukaan revision esittämät kolme laivasto-osastoa muodostaisivat niin sanotut alueelliset paikallisvoimat. Niiden lisäksi tuli perustaa iskukykyisimmistä aluksista koostuvat yleisvoimat.
UKA, kansio 21/18. Valtioneuvoston 24.5.45 asettaman puolustusrevisiokomitean mietintö sekä KA T24098, kansio F7. Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisen osaston asiakirja N:o 261/
Op.1/10/10.8.1949: Lausunto puolustusrevision mietinnön johdosta.
- 37 Merivoimien laivanrakennustoimikunnan sihteeri, komentajakapteeni K Killinen käsitteli 10000 tonnin laivasto-ohjelmaa Suomi Merellä -julkaisun vuoden 1949 joulukuun numerossa. Em. lehdestä tehtiin kaksi painosta, sillä Killisen laatiman artikkelin ensimmäistä versioita ei julkaistu. Julkaisematon, mutta painettu artikkeli on säilynyt ainakin Merisotakoulun kirjaston kokoelmissa. Kumpaankaan painettuun versioon ei sisällytetty yksityiskohtaisia laivanrakennussuunnitelmia, jotka oli määrä toteuttaa Pariisin rauhansopimuksen rajoitusten poistuttua. Ne kirjattiin ainoastaan salaiseksi leimattuun toimikunnan alkuperäislausuntoon.
KA T26890, kansio Hla4 sal. Merivoimien esikunnan asiakirja n:o 146/Op.2/1.sal/31.10.1949: Merivoimien laivanrakennustoimikunnan mietintö 10.000 tonnin laivasto-ohjelmaksi ja Killinen, s. 127.
- 38 KA T22109, kansio F12 sal. Laivaston esikunnan asiakirja N:o 70/Op./10b/sal./14.6.1949: Laivaston sotavarustuksen laadullinen nykyaikaistaminen.
- 39 Rakennettaviksi suunnitellut hävittäjät olivat 1300 tonnin uppoumallaan nykyisten miinalaivojen kokoluokan aluksia, mutta pituudeltaan 98 metrisiä. Aseistuksena hävittäjissä olisi ollut muun muassa neljä kappaletta 120 mm yleistykkejä, neljä kappaletta 40 mm tykkejä sekä kolme torpedoputkea.
KA T26890, kansio Hla4 sal. Merivoimien esikunnan asiakirja n:o 146/Op.2/1.sal/31.10.1949: Merivoimien laivanrakennustoimikunnan mietintö 10.000 tonnin laivasto-ohjelmaksi ja Killinen, s. 107.
- 40 Killinen, ss. 108–109 & ss. 119–123..
- 41 KA T22109, kansio F6 sal. Merivoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja N:o 546/
Op.2/sal./7.3.1945: Käsky sukellusveneidän säilytyksestä sekä Merensilta, Timo: Vesikko – Suomenlahden hiljainen vartija, ss. 158–159.
- 42 Esim. KA T24099, kansio F10. Merivoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja N:o 1695/Op.3./22.12.1947: Rauhansopimuksen 22. artikla.
43Kommodori Koiviston mielestä myös torpedoveneiden rakentaminen oli aloitettava nopeasti sopimusrajoitusten rauettua. Ne oli rakennettava ennen paikallisvoimiin kuuluvia aluksia. Sukellusvenet menisivät kaikissa tilanteissa rakentamisjärjestyksessä ensimmäisiksi.
KA T22109, kansio F12 sal. Laivaston esikunnan asiakirja N:o 216/Op./12f/sal 1./24.11.1949:

- Lausunto merivoimien laivanrakennustoimikunnan mietinnöstä sekä T24027, kansio Eb1 sal. Merivoimien esikunnan asiakirja n:o 100/Op.3/sal./1.6.1950: Merivoimien komentajan asettaman toimikunnan mietintö meripuolustusohjelmaksi kustannuksineen.
- 44 Mikäli rauhansopimuksen tulkintaa ei sukellusveneiden osalta muuttuisi, esitettiin Vetehis- ja Saukko-luokan veneiden romuttamista Suomessa. Silloin veneiden rungot voitaisiin muuttaa polttoaineproomuiksi.
KA T24099, kansio F10. Merivoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja N:o 1695/Op.3./22.12.1947: Rauhansopimuksen 22. artikla.
- 45 KA T27103, kansio F2 OT-sal. Merivoimien esikunnan operatiivisen osaston muistio 16.10.1951
Sukellusveneet poistettiin vuonna 1952 joukkoluettelosta Vetehis-luokan ja Saukon myynnin vuoksi. Todennäköisesti veneet olisi poistettu perustamistehtävälueetelosta muutoinkin, sillä ne olivat jo 20 vuotta vanhoja ja teknologialtaan täysin vanhentuneita.
- 46 Perusteet Su-kokoonpanon laatisesta annettiin Puolustusvoimain pääesikunnan Operatiivinen käsky nro 7:ssä. Lisätietoja puolustusvoimien 1950-luvun eri kokoonpanovaihtoehdoista esim. Tynkkynen, ss. 441–445.
- 47 Puolustusvoimain komentaja, kenraali Arne Sihvo esitti puolustusministerille toimikunnan nimittämistä tammikuussa 1950. Merivoimien komentaja oli lähestynyt puolustusministeriä samassa asiassa jo marraskuussa 1949. Sihvo vetosi puolustusministeriin vielä toukokuussa 1951. KA T23105, kansio F1 sal. Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisen osaston asiakirja No 4/Op.2/1sal./19.1.1950: Laivanrakennuskomitean määrääminen, T24099, kansio F13. Merivoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja N:o 194/Op.2/1sal/27.12.1949: Erikoiskomitean määrääminen laivanrakennussuunnitelman laatimista varten sekä T26965, kansio F4 sal. Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisen osaston asiakirja n:o 99/Op.1/12h/sal/11.5.1951: Laivanrakennusmäärärahat ja –erikoiskomitea.
- 48 T23105, kansio F1 sal. Merivoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja n:o 155/Op.2/1/sal/20.9.1950: Merivoimien laivanrakennustoimikunnan työn jatkaminen.
- 49 T23105, kansio F1 sal. Laivaston esikunnan asiakirja n:o 196/Op./sal./14.11.1950: Laivanrakennusohjelma.
- 50 Esim. KA T26965, kansio F4 sal tai T27103, kansio F2 OT-sal. Merivoimien esikunnan asiakirja n:o 20/Me.2/sal/12f/31.3.1951: Laivasto-ohjelma poikkeuksellisissa oloissa (laivanrakennuksen pikaohjelma) v. 1951.
- 51 Ibid.
- 52 KA T23105, kansio F2 sal. Laivaston esikunnan asiakirja N:o 77/Me/12 f/sal./22.5.1951. Lausunto laivasto-ohjelmasta poikkeuksellisissa oloissa.
- 53 KA T23105, kansio F2 sal. Merivoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja N:o 85/Op.2/12f/sal./27.4.1951: Kahden saattajan ja kahden varmistusveneen rakentaminen.
- 54 T26965, kansio F4 sal. Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisen osaston asiakirja n:o 99/Op.1/12h/sal/11.5.1951: Laivanrakennusmäärärahat ja –erikoiskomitea.
Oiva Koivisto on kirjoittanut Suomen laivasto 1918–1968 -teoksen toisessa osassa, että puolustusvoimain komentaja esitti keväällä 1951 kahden saaristotykkiveneen ja raivaajan rakentamista. Tämä ei arkistolähteiden perusteella pidä paikkaansa, vaan kyseessä oli nimenomaan esitys saattajien rakentamisesta. Katso Suomen laivasto 1918–1968, osa 2, s. 394.
- 55 KA T26965, kansio F5 sal. Merivoimien esikunnan merenkulkuosaston asiakirja n:o 16/Me.2/sal./29.3.1952: Ehdotus merivoimien laivanrakennusohjelman 5-vuotissuunnitelmaksi.

Lähteet:**ARKISTOLÄHTEET****Kansallisarkisto (KA), Helsinki**

Puolustusministeriö: T23828/Fa12 sal, T24027/Eb1 sal
 Puolustusvoimain pääesikunta, pääesikunta
 Yleisesikunnan päällikkö: T21622, kansio 4 sal
 Operatiivinen osasto: T26862/D1 OT-sal, T26965/F4, F5 ja Hh10 sal
 Maavoimatoimisto (Op.1): T24098/F1 ja F7
 Merivoimatoimisto (Op.2): T24099/F6, F10 ja F12
 Ulkomaaosasto: T21811/1 ja 2 sal
 Merivoimien esikunta: T23105/F1 ja F2 sal, T27103/F2 OT-sal
 Laivaston esikunta: T22109/F5, F8, F10 ja F12 sal
 Sotakorkeakoulu: T26890/Hla4 sal
 Tutkimustyökokoelma: SKK-1/372, 373, 539, 541

The National Archives (TNA), Lontoo**Puolustusministeriön arkisto: DEFE 7/2037****Urho Kekkosen arkisto (UKA), Orimattila**

Politiikka. puolustusvoimat, mm. puolustusvoimien kehittäminen, vapautetut upseerit 1949–1956:
 kansio 21/18

PAINETUT LÄHTEET

Suomi Merellä, vuosikerrat 1947–55

Tutkimukset ja kirjallisuus

Kijanen, Kalervo – Koivisto, Oiva – Mattila, Tapani: Suomen laivasto 1918–1968, osa 2. Meriupseeriyhdistys ja Otava, Helsinki 1968.
 Magill, J. H.: Tasavalta tulikokeessa. Muistelmia Suomesta kuuman ja kylmän sodan vuosilta, toim. Jukka Tarkka. Weilin+Göös, Mikkelä 1981.
 Merensilta, Timo: Vesikko – Suomenlahden hiljainen vartija. Hobby-kustannus, Porvoo 2009.
 Polvinen, Tuomo: Teheranista Jaltaan. Suomi kansainvälisessä politiikassa II: 1944. WSOY, Juva 1980.
 Polvinen, Tuomo: Jaltasta Pariisiin rauhaan.. Suomi kansainvälisessä politiikassa III: 1945–1947. WSOY, Juva 1981.
 Raunio, Ari – Elfvingren, Eero – Juutilainen, Antti – Kesseli, Pasi (toim.): Jatkosodan historia, osa 6. Maanpuolustuskorkeakoulu ja WSOY, Porvoo 1994.
 Rautkallio, Hannu: Paasikivi vai Kekkonen. Suomi lännestä nähtynä 1945–1956. Tammi, Helsinki 1990.
 Rautkallio, Hannu: Kekkonen ja Moskova. Suomi lännestä nähtynä 1956–1962. Tammi, Jyväskylä 1991.
 Syrjä, Veli-Matti – Karjalainen, Mikko – Elfvingren, Eero (toim.): Suomen Puolustusvoimat 1944–1974. Puolustusvoimien rauhan ajan historia, osa 2. Maanpuolustuskorkeakoulu, sotahistorian historian laitos ja WSOY, Porvoo 2006.